

ПРАБЛЕМЫ ЗАХАВАННЯ ТРАДЫЦЫЙНАГА МУЗЫЧНАГА ІНСТРУМЕНТАРЫЮ ВА ЁМОВАХ ДЗЕЙНАСЦІ НАВУКОВА-ТВОРЧАЙ ЛАБАРАТОРЫ

Адной з найважнейшых умоў даследавання інструментальнай культуры розных народаў з'яўляецца вывучэнне традыцыйных музычных інструментаў. Менавіта музычныя інструменты з'яўляюцца не толькі сродкам здабывання і ўзнаўлення музычных гукаў, яны непасрэдна ўдзельнічаюць у працэсе музычнага развіцця кожнага народа. У іх канструкцыі, матэрыяле, тэхналогіі вырабу, строі, назвах канструкцыйных элементаў, тэхніка-выканальніцкіх, акустычных і музычна-выразных магчымасцях адлюстравана спецыфіка музычнага мыслення народа. У сваю чаргу, гэтыя фактары абумоўліваюць развіццё новых форм функцыянавання інструментаў, якія звязаны і з канструкцыйнай мадэрнізацыяй традыцыйных інструментаў, і з неабходнасцю іх рэканструкцыі і аднаўлення выканальніцкіх інструментальных традыцый.

Адным з навукова-метадычных цэнтраў у галіне даследавання народна-інструментальнай музыкі з'яўляецца Навукова-творчая лабараторыя беларускіх народных музычных інструментаў (далей - НТЛі БНМІ) УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў». НТЛі распачынае сваю дзейнасць у сярэдзіне 2000-х гг. на базе створанага ў канцы 1990-х гг. музея народных інструментаў з ініцыятывы вядомага музыканта, даследчыка, выкладчыка, стваральніка і кіраўніка вядомых ансамбляў «Крупіцкія музыкі» і «Гуды» Уладзіміра Мікалаевіча Грома (1951 - 2008).

Дзейнасць музея была накіравана на захаванне і навуковае вывучэнне традыцыйнага беларускага інструментарыю. Паспяховае функцыянаванне, музея, здзяйсненныя навуковыя і адукацыйныя практыкі сумесна з выкладчыкамі кафедры беларускіх народных духавых інструментаў, сталі магчымымі дзякуючы стварэнню пры ўніверсітэце своеасаблівага цэнтра па вывучэнні народнай інструментальнай музыкі, з часам рэарганізаванага ў Навукова-творчую лабараторыю беларускіх народных музычных інструментаў (з 2005) - даследчы цэнтр, у які ўвайшлі вядомыя музыканты, аўтарытэтыя спецыялісты ў галіне інструментазнаўства і маладыя навукоўцы. У розныя часы тут працавалі У. Гром, І. Мангушаў, А.Крамко, В. Кульпін, Л. Густова-Рунцо (з 2005), Т. Бабіч (з 2008), А. Боганева, Т. Варфаламеева (з 2009), А. Сурба, Р. Маленанка (з 2010), В. Калацэй (з 2011).

Праца сучаснай НТЛі складаецца з навуковых і экспедыцыйных даследаванняў, вышукальніцкай дзейнасці з мэтай фарміравання дакладнай рэсурснай базы, важнейшай этнаінструментазнаўчай інфармацыі, а таксама з кабінетнай аналітычнай работы, звязанай з апрацоўкай матэрыялаў. Паступова з актыўнымі працэсамі збірання музычных фондаў, вывучэння і сістэматызацыі музычных матэрыялаў, прыарытэтнае значэнне надавалася менавіта навуковай і навукова-метадычнай дзейнасці.

Для любой навучальнай установы, у якой сістэматычна здзяйсняецца даследаванне народнай творчасці, арганізацыя дадзенага навукова-даследчага цэнтра з'яўляецца неабходнай прадумовай паспяховай і плёнай працы. Так, менавіта ў дзеючай НТЛі даецца магчымасць не толькі шматбакова тэарэтычнага вывучаць музычны фальклор, але і здзяйсняць практычныя даследаванні - распрацоўваць рэпертуарныя зборнікі, дапаможнікі, набываць музычныя інструменты, архіваваць навейшыя аўтэнтычныя матэрыялы, захоўваючы іх у архіве аўдыёзапісаў і пісьмовай дакументацыі. Дадзеная праца накіравана на далейшае яе навуковае даследаванне, і, у першую чаргу, на тыражыраванне дыскаў з запісамі, публікацыю інструментальных зборнікаў.

Так, на працягу апошняга дзесяцігоддзя былі выдадзены падручнікі: «Школа ігры на беларускіх народных духавых інструментах» (1 ч. - «Сольнае выканальніцтва», 2 ч. - «Ансамблевае выканальніцтва») У. Грома, А. Крамко, І. Мангушава, зборнік твораў для беларускіх народных духавых інструментаў «Музычная скарбонка» І. Мангушава, канцэртныя творы для беларускіх народных духавых інструментаў «Грай, мая дудка!» і вучэбны дапаможнік «Беларускія народныя духавыя інструменты» А.Крамко, «Першапачатковая школа ігры на дудцы» У.Грома, А.Крамко, І.Мангушава.

С гэтага часу вывучэнне музычнай інструментальнай народнай творчасці выйшла ў навучальнай установе на новы, якасны і навуковы ўзровень. Так, у 2007 г. выходзіць серыя мультымедыяных каталогаў і электронных падручнікаў, распрацаваных творчым калектывам. У першым электронным падручніку «Беларускія народныя духавыя інструменты» (у 2 ч.) змяшчаецца характарыстыка беларускіх народных духавых інструментаў (канструкцыйныя і мастацкія асаблівасці, аплікацыя, строй і дыяпазон дыятанічных аўтэнтычных і мадэрнізаваных храматычных духавых інструментаў, даюцца нотныя прыклады беларускіх народных песенных і танцавальных мелодый) - світковых (дудка, парная дудка, поршневая дудка, акарына), язычковых (жалейка, дуда, саломка), амбушурных (труба, рог). Распрацаваны даследчыкамі і музыкантамі электронны каталог «Узоры народна-інструментальнай спадчыны беларусаў» (у 3 ч.) змяшчае ўзоры найгрышаў (пастухоўскія, сігнальныя, песенныя) на духавых народных інструментах у выкананні У.Грома, І.Мангушава, А.Крамко, а таксама мастацкія ўзоры (апрацоўкі народных мелодый, арыгінальныя аўтарскія творы І.Мангушава, А.Крамко для духавых народных інструментаў) з сучаснага канцэртнага рэпертуару ансамбляў «Крупіцкія музыкі» і «Гуды», Нацыянальнага акадэмічнага аркестра Беларусі імя І.Жыноўіча.

У 2009-2010 гг. НТЛі распрацоўвала тэму «Беларускае вяселле» (сцэнарый з музычным дадаткам) на матэрыяле цэнтральнай часткі Беларусі. У 2010 г. распачаўся навуковы праект - стварэнне і аўдыёзапіс шэрагу музычных казак для дзяцей «Грай, музыка!». У казках распавядаецца гісторыя пра народных музыкаў і музычныя інструменты, сярод якіх скрыпка, жалейка, дудка, цымбалы. Казкі былі складзены і запісаны народнай артысткай Беларусі Рымай Фёдарэўнай Маленчанка. Паралельна распрацоўваўся (і ўжо завершаны) ілюстраваны дапаможнік для настаўнікаў ДМШ і школ мастацтваў «Традыцыйныя музычныя духавыя інструменты беларусаў» (аўтары - У. Гром, Л. Густова-Рунцо, Т.Бабіч).

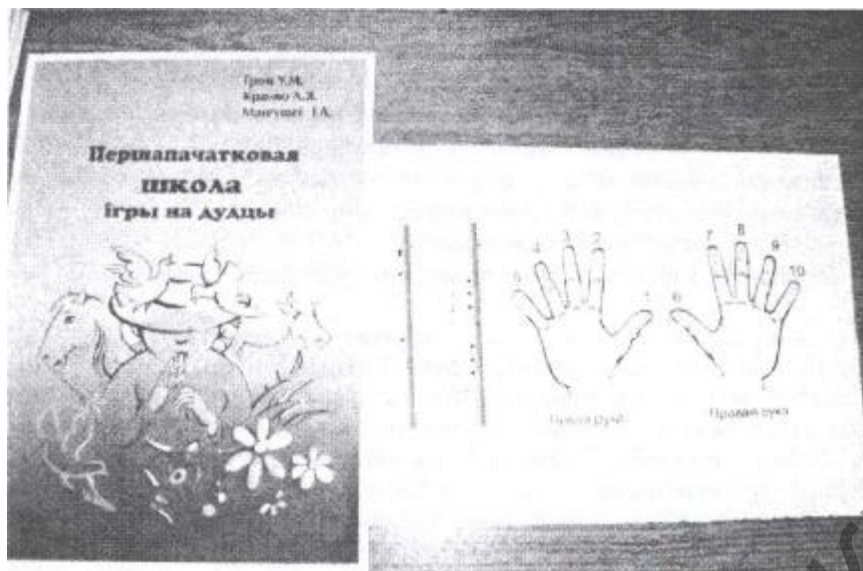
Малюнак 1 - Электронныя выданні (каталогі, падручнікі, 2007) НТЛ БНМІ БДУКМ

На базе музея НТЛ БНМІ праводзяцца лекцыйныя заняткі па курсам «Музычныя інструменты Беларусі», «Народна-інструментальнае мастацтва Беларусі», «Традыцыйныя мастацтвы» і інш. для студэнтаў БДУКМ. Супрацоўнікі музея праводзяць экскурсіі-знаёмствы з традыцыйнай інструментальнай культурай Беларусі для навучэнцаў, студэнтаў, гасцей і міжнародных дэлегацый універсітэта.

НТЛ БНМІ вядзе актыўную навукова-практычную дзейнасць. Сумесна з кафедрай этналогіі і фальклору БДУКМ арганізуе (з 2007 г.) праводзіць міжнародную навукова-практычную канферэнцыю «Аўтэнтчны фальклор: праблемы вывучэння, захавання, пераймання». У канферэнцыі бяруць удзел вядучыя спецыялісты ў галіне этналогіі, этнафоназнаўства, інструментазнаўцы, фалькларысты, музыканты, маладыя даследчыкі з Беларусі, краін СНД і далёкага замежжа. На канферэнцыі агучваюцца актуальныя пытанні, прысвечаныя праблемам пераемнасці, захавання і вывучэнню аўтэнтчнага фальклору - спеўнага, інструментальнага, вусна-паэтычнага. У межах канферэнцыі арганізуюцца фестывалі этнічнай музыкі, у якіх прымаюць удзел этнаграфічныя калектывы з розных рэгіёнаў Беларусі, гурты-пераемнікі фальклорных традыцый (т.зв. «постфальклорныя») і інш. Па выніках працы канферэнцыі выдаецца зборнік навуковых прац.

Каштоўную частку архіва складаюць экспедыцыйныя фота- і відэаматэрыялы, а таксама фоназапісы, якія паступаюць з прыватных збораў. Унікальна калекцыя традыцыйных беларускіх музычных інструментаў, сабраная ў экспазіцыі музея. Кожны з іх пазначаны нумарам, мае адпаведныя звесткі: сігнатура збору, прозвішча майстра ці ўладальніка, канструкцыйнае апісанне і інш. Сучасны фонд музея складаюць музычныя інструменты і прыстасаваныя да музычнай дзейнасці хатнія прылады (лыжкі, рубель, жбаночкі, чыгуны), традыцыйныя народныя і гараскія канцэртныя інструменты, аўтэнтчныя і мадэрнізаваныя, дыятанічныя і храматычныя, майстравыя і фабрычныя (усяго больш за 100 адзінак). Самыя старажытныя з іх адносяцца да сярэдзіны XIX ст. Гэта струнны шчыпковы інструмент цытра (нямецкай фабрыкі) і фісгармонія (інструменты з прыватнай калекцыі сям'і Громаў). У фондах музея захоўваецца шматлікая калекцыя струнных інструментаў - скрыпкі, альт, басэля майстраў В.Пратасевіча, У.Жукоўскага, колавая ліра А.Жукоўскага, фабрычныя - нямецкая і неапапітанская мандаліны, балалайка, гітара, майстравыя цымбалы. Цікавая і разнастайная музейная экспазіцыя з духавых інструментаў. Гэта дуды майстроў У.Грома, В.Кульпіна і А.Сурбы, акарыны Д.Грома, дудкі, жалейкі, саломкі, чароткі У.Грома і В.Кульпіна, шматлікія свісцёлкі і інш. Асобна экспануюцца духавыя язычковыя інструменты - гармонікі («хромкі», «венкі»), акардэоны. Значную па колькасці экспанатаў-артэфактаў фонда складаюць самагучальныя (ударна-шумавыя) інструменты. Гэта не толькі традыцыйныя музычныя інструменты, але і хатнія рэчы, забавляльныя прылады, дзіцячыя цацкі, якія з даўніх часоў выкарыстоўвалі нашы продкі ў магічных дзеяннях, царкоўнай службе, народных святах і г.д. Таму калекцыя музея з такіх інструментаў найбольш шматлікая і выклікае асобую зацікаўленасць у яго наведвальнікаў. Гэта драўляныя кляшчоткі, трашчоткі, калатушкі, каробачкі, рагулькі, металічныя званочкі, падкоўкі, шархуны, талеркі, вугольнікі, варганы, а таксама хатнія прылады (рубель, чыгуны, лыжкі і каса) і нават расліны («баршчавік» - зроблены з атрутнай расліны і зерня, гук якога нагадвае шум дажджу).

Артэфакты музея, медыйныя дакументы, выдадзеныя артыкулы, рэпертуарныя зборнікі супрацоўнікаў НТЛ БНМІ сведчаць аб сур'езнай фундаментальнай навукова-даследчай дзейнасці. Музычны фонд НТЛ БНМІ Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў з'яўляецца вынікам збіральніцкай працы беларускіх навукоўцаў, выкладчыкаў, маладых вучоных і аматараў народнай творчасці на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў. Разуумеючы каштоўнасць гэтых матэрыялаў і экспанатаў для гісторыі і даследавання беларускай інструментальнай культуры, музей НТЛ збірае іх у сваіх фондах.

Малюнак 2 - «Першапачатковая школа ігры на дудцы» (вучэбны дапаможнік, 2007)
НТЛ БНМІ БДУКМ

Такім чынам, шматгранная і ўніверсальная дзейнасць НТЛ БНМІ ў той ці іншай ступені ўвасоблена не толькі ў экспазіцыйна-выставачнай, але і ў навукова-творчай, вучэбна-метадычнай рабоце. Своеасаблівай формай спасціжэння традыцыйнай культурнай спадчыны роднага краю з'яўляюцца апрадмечаныя і адухаўленыя ў музейным асяродку гісторыка-культурныя каштоўнасці. У калекцыях артэфактаў, якія захоўваюцца ў ім, адлюстраваны цэласны самабытны культурны пласт беларускай нацыі і задача музея сёння - рэпрэзентаваць яго ўсімі магчымымі музейнымі сродкамі, забяспечыць якасную і паўнацэнную фіксацыю і выкарыстанне не толькі ў музейнай дзейнасці, аднак і ў іншых галінах. Відавочны і той факт, што музей на чарзе з астатнімі культурнымі інстытутамі ўзялі сабе на ўзбраенне сусветную тэндэнцыю ў галіне навуковага вывучэння і трансляцыі нематэрыяльнай культурнай спадчыны.